

Gyarmati-Szijj Dóra,[✦] Rada Péter[✦]

Stratégiai autonómia és a világrend változása

A magyar CSDP-szerepvállalás húsz éve és várható irányai a 2024-es EU elnökség tükrében

DOI 10.17047/HADTUD.2024.34.1.12

Az Európai Unió, mint biztonságpolitikai aktor tevékenységének fejlődése szorosan összefügg a globális cselekvőképesség igényével, az átfogó biztonságfelfogásból levezetett és a NATO-hoz képest egyértelműen „puhább” szerepmeghatározással. Jelen tanulmány célja, hogy érzékeltesse, hogyan és milyen impulzusok hatására fejlődött az Európai Unió öndefiníciója a biztonság- és védelempolitika terén, miként próbált és próbál, egyáltalán tud-e az EU stratégiai autonómiáját érvényesítő, sajátos hangú és saját jogkörön cselekvő aktorként jelen lenni a változó nemzetközi rendben. A 2024 júliusában kezdődő magyar EU elnökség relációjában visszatekintünk nemcsak az EU biztonság- és védelempolitika fejlődésére, hanem a magyar műveleti és missziós szerepvállalás két évtizedére is. Központi felvetésünk, hogy az EU önálló stratégiai autonómiájának erősítése – amelyben a közös biztonság- és védelempolitika (CSDP) az egyik központi eszköz – nem megkerülhető a legújabb kor kihívásai közepette, amennyiben az EU (gazdasági) versenyképességét és adaptív reagálóképességét meg akarja őrizni.

KULCSSZAVAK: EU, közös biztonság- és védelempolitika (CSDP), magyar védelempolitika, világrend

Strategic Autonomy and the Changing World Order

Twenty Years of Hungarian CSDP Engagement and Expected Directions in Light of the 2024 EU Presidency

The development of the activity of the European Union as a security actor is closely linked to the need for global capacity for action in this domain, with a clearly “softer” role definition than NATO, which is derived from a comprehensive security concept. The aim of this study is

✦ Budapesti Metropolitan Egyetem, nemzetközi koordinátor –
Budapest Metropolitan University, Security Policy Analyst, International Coordinator;
E-mail: szijjdori@gmail.com; <https://orcid.org/>

✦ Budapesti Metropolitan Egyetem, nemzetközi rektorhelyettes –
Budapest Metropolitan University, Vice Rector for International Affairs;
E-mail: rada.peter@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0001-7415-0851>

to identify how and under what circumstances the European Union's self-definition in the field of security and defence policy has evolved, how it has attempted and attempts to be present in the changing world order – if it is able at all – as an independent actor asserting its strategic autonomy with a specific voice. In relation to the Hungarian Presidency of the Council of the European Union, we look back not only on the development of the EU security and defence policy, but also on the two decades of Hungarian operational involvement in it. Our central assumption is that the strengthening of the EU's strategic autonomy, in which CSDP is one of the core instruments, cannot be avoided amid the challenges of the modern era if the EU wants to preserve its (economic) competitiveness and adaptive responsiveness.

KEYWORDS: EU, common security and defence policy (CSDP), Hungarian defence policy, world order

Bevezetés

A 2024. második felében kezdődő magyar EU elnökség biztonság- és védelempolitikával összefüggő célkitűzései és feladatai mögött háttérként és értelmezési keretként összehasonlíthatatlanul más nemzetközi viszonyrendszer áll, mint az előző, 2011-es tanácsi elnökség idején. A spanyol–belga–magyar trió programja értelemszerűen az orosz–ukrán háború és a globális, a hagyományos fizikai tereken túlmutatóan már az űr- és kiberteret is magában foglaló bizonytalansági faktorok, kiszámíthatatlanság figyelembevételével fogalmaz meg holisztikus biztonsági célokat. A biztonság garantálásának eszközeként tekintenek az EU globális versenyképességének fokozására, amelyben a gyorsított digitális és „zöld” kettős átállás kap kulcsszerepet. Ennek „mértányos, igazságos és inkluzív” megvalósulása kell, hogy támogassa a szociális dimenzió erősödését, az Európát több szempontból érintő demográfiai problémák hatékonyabb kezelését, amelyek még mélyebben éreztetik hatásukat a poszt-Covid időszakban, mint előtte.

Ugyan az 1990-es évek óta népszerűek voltak azok a gyakran egymásnak is ellentmondó fejtegetések – mint a történelem vége,¹ a civilizációk összecsapása² vagy a poszt-amerikai világ³ –, amelyek az új világrenddel kapcsolatos nézeteket foglalták össze, de Oroszország Ukrajna elleni fegyveres agressziója valószínűleg végérvényesen lezárta a poszthidegháborús korszakot. Az, hogy milyen világrenddel nézünk szembe, és az EU-nak, azon belül Magyarországnak mire kell felkészülnie és mihez kell alkalmazkodnia, nem teljesen világos.

Míg a 2011-es elnökségi tagok és Magyarország programja⁴ a gazdasági válság okozta károk inkább helyi értékű (tagállami és regionális) kezelésére, a gazdasági versenyképesség fokozására és a foglalkoztatás növelésére fókuszált, és az egyén mint uniós polgár és tagállami állampolgár érdekeinek védelme hangsúlyosabban jelent meg az elnökségi programban (növekedés és foglalkoztatás az európai szociális

1 Fukuyama 1993.

2 Huntington 2015.

3 Zakaria 2011.

4 A magyar EU-elnökség prioritásai: <https://2010-2014.kormany.hu/download/a/d1/10000/A%20magyar%20EU-eln%C3%B6ks%C3%A9g%20priorit%C3%A1sai.pdf> (Letöltés ideje: 2024. január 5.)

modell megőrzéséért; erősebb Európa; polgárbarát unió; bővítés és szomszédságpolitika),⁵ addig a trió mostani stratégiája már jobban előtérbe helyezi az EU, mint globális, autonóm aktor erősítésének szükségességét. A biztonság- és védelempolitika területén fellépni kívánó és arra képes Európa ambiciózus és határozott képe – összhangban egy kiegyensúlyozott kereskedelempolitika kialakításával –, a biztonság valamennyi dimenziójának erősítésére való képesség és képességfejlesztés kiemelt stratégiai célként fogalmazódik meg, amely már túlmutat az uniós érdekvédelem és az értékalapú politikai megoldások keretein.⁶

Az integrált megközelítés, mint általános szemléletmód visszatükröződése nem új elem a trió programjában, ahogyan a globális cselekvőképességét fokozni kívánó Európa gondolata is évek óta áthatja az EU közös biztonság- és védelempolitikai szerepfelfogását, gondolkodását. Mégis érdemes megjegyeznünk, hogy az elnökségi tervben szemmel láthatóan érdemi hangsúlyt kap a biztonságpolitika és annak komplex beágyazottsága mind az uniós szakpolitikák, mind az elérendő célok megvalósulása tekintetében.

A jelenlegi, aktívabban cselekvő biztonsági szereplő felfogása természetesen évtizedeken átnyúló (szak)politikai fejlődés, vita, külső vagy belső katalizmák eredménye az Unióban, amely az EU közös biztonság- és védelempolitika intézményesülésével, majd a migrációs válság élesedésével, a Covid világvárossal és az Európa közvetlen szomszédságát sújtó háborúval újabb lökést kapott. A továbbiakban röviden áttekintjük az európai védelempolitika fejlődésének főbb állomásait, illetve, hogy azok miként hatottak a magyar biztonság- és védelempolitika szellemiségére és elsősorban katonai művelti szerepvállalásunkra.

A tanulmány elsődleges célja, hogy a húsz éves uniós tagságunk fényében áttekintse az EU biztonság- és védelempolitikáját, pontosabban a magyar hozzájárulást az általános CSDP keretrendszeréhez. A közös kül- és biztonságpolitikai együttműködési keretek bővítésének és mélyítésének az igénye nem újkeletű, és a már egyértelműen stratégiai autonómiai dimenziókat nyitó védelempolitika ebbe való beemelésének a gondolata sem most kezdődött el. Abból a feltevésből indulunk ki, hogy amennyiben az EU versenyképes és reziliens kíván maradni a változó világrendben, óhatatlan, hogy önálló stratégiai autonómiáját erősítse. Az EU egy posztmodern liberális politikai entitás, de szükségesnek látszik a realista hatalmi logikát követő képességek fejlesztése. Egyértelmű, hogy ezen képességek a CSDP fejlődésében is tetten érhetőek és abból fakadnak. Ennek pontos áttekintéséhez a változó világrend értelmezése éppen olyan fontos, mint a CSDP és a magyar hozzájárulás vizsgálata az elmúlt két évtizedben.

5 Az elnökségi célkitűzéseken belül az alábbi részfeladatokat azonosította a dokumentum: munkahelyteremtés és versenyképesség fenntartása; kis- és középvállalkozások helyzetének javítása, demográfiai és családpolitikai intézkedések a szegénység, különösen a gyermekszegénység elleni küzdelemben, romaintegráció európai szintű kezelése; hatékonyabb és finanszírozási szempontból arányosan támogatott uniós ágazati politikák megerősítése, különösen a mezőgazdasági, kohéziós, energia- és makroregionális területfejlesztési (v.ö. Duna Régió Stratégia) politikák vonatkozásában; bel- és igazságügyi együttműködés erősítése, schengeni övezet bővítése Romániával és Bulgáriával, kulturális sokszínűség; nyugat-balkáni térség integrációjának előmozdítása, Horvátország csatlakozása.

6 A Tanács programja (10597/2023):
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10597-2023-INIT/hu/pdf>
(Letöltés ideje: 2024. január 3.)

Stratégiai autonómia a változó világrendben

A külső kihívások hatására az európai integráció története olyan ciklikus kérdések napirendre kerülésével tűzdelt, mint hogy miként válhat a liberális világrend egyik legfőbb haszonélvezője, az EU, egy gazdasági óriás politikai törpéből valódi globális hatalmi tényezővé.

Az EU eddigi története során minden egyes külső politikai válság esetében rá volt utalva az Egyesült Államok által nyújtott biztonsági védőernyőre, és Washington nélkül nem tudott hatékonyan fellépni még az Európában vagy a szomszédságban zajló konfliktusok esetében sem. A követő biztonság- és védelempolitikai attitűd, és érthetően a „békeosztalék”⁷ azonnali felvétele és a felszabaduló összeg gazdasági és szociális fejlesztésekre való felhasználása belpolitikai szempontból logikusnak tűnt egy szabályok szerint működő és kiszámítható nemzetközi rendben. Azonban ma a „liberális világrend” vitathatatlanul súlyos kérdésekkel néz szembe a létezésével, alaplogikájával, működésével kapcsolatban. Oroszország és Kína az elmúlt években fokozatosan feszegeti a határokat, miközben az Egyesült Államokban, sőt az EU-ban is növekednek a kritikus hangok, azonban valódi alternatíva születése nincsen a láthatáron, és a liberális – nyomokban realista elemeket tartalmazó – szabályokon alapuló rend továbbra is meghatározza a nemzetközi kapcsolatokat. Az országok igazodnak a rendhez, azért, mert ez a közvetlen érdekük (minimum rövid távon), vagy mert nincs más, amihez igazodjanak, és a rend maga a bizonytalanságot csökkenti, hogy a realista kontrollálatlan anarchia világa ne váljon valósággá.

Ahogy a bevezetőben is említettük, jelen tanulmány nem törekszik arra, hogy a stratégiai autonómia minden aspektusát kimerítően elemezze, hanem az a cél, hogy az autonómia katonai és védelmi dimenziójára koncentráljon, és azt vizsgálja meg, hogy hol tartunk most, és ebben Magyarországnak milyen szerepe volt és milyen lehetőségei vannak, az elmúlt húsz év tükrében. A stratégiai autonómiával kapcsolatban olyan súlyos dilemmák merülnek még fel, mint, hogy az EU miként rendelkezhet önálló döntési képességgel, ha még a saját kontinensén is kérdéses, hogy valóban alkalmas a béke és stabilitás övezetének fenntartására.⁸ Ez utóbbi kérdés a történelmi tapasztalatok alapján mindenképpen releváns, és abból indul ki, hogy az Egyesült Államok először a saját kontinensén volt képes hegemón pozíciót kialakítani, majd globálisan is olyan autonóm döntéseket hozni,⁹ amelyek a világrend szempontjából is meghatározók voltak, végső soron pedig a nemzetközi rendszer szintjéről kiinduló kihívásokra¹⁰ önállóan válaszoltak.

Az új világrenddel kapcsolatos írások visszatérően népszerűek a nemzetközi szakirodalomban, de továbbra is adósság, hogy definiáljuk mit jelent a világrend a nemzetközi liberális rend(szer) kontextusában. Ennek a tanulmánynak nem feladata

7 Rockoff 1998.

8 Ezzel a témával és az EU bővítésének kérdéseivel foglalkozik a jelen tanulmány egyik szerzőjének az Európai Tükörben hamarosan megjelenő tanulmánya.

9 Lásd hosszabban: Rada, Varga 2023.

10 A nemzetközi rendszer kényszerítő ereje az egyik központi eleme Kenneth Waltz klasszikus neo-, strukturális realista elméletének: Waltz 2010.

annak a tisztázása, hogy mi a különbség elméleti szempontból a világrend és a nemzetközi rend(szer) kifejezések között. Ezen keretek között elegendő megemlíteni, hogy a liberális nemzetközi rend(szer) kifejezés használata esetén referenciapontként tekinthető John Ikenberry¹¹ vagy akár Robert Kagan¹² elméleti meghatározása a nemzetközi kapcsolatokról. A liberális nemzetközi rendszer „kézzelfogható” jellemzője az együttműködés, a szabadkereskedelem, az emberi jogok univerzalizása vagy a békés egymás mellett élés elvei. A világrend ezzel szemben értelmezésünk szerint ezekre az elvekre építő globális rendező elv, amely attól függetlenül kényszeríti a nemzetközi rendszer szereplőit cselekedetre, hogy valójában nem osztják a liberális elveket.¹³ A liberális világrend – de tulajdonképpen minden realista megfontolás – filozófiai alapja az az emberi természetben gyökerező vágy, hogy kiszámítható keretek között szeretnénk élni. A liberális nemzetközi kapcsolatok tekintetében kikerülhetetlen, alapvetően idealista Immanuel Kant örökbéke tervezete,¹⁴ a kanti filozófiát továbbgondoló Arthur Schoppenhauer,¹⁵ aki megágyazott a rend, emberi tevékenységétől független, mindent meghatározó logikáját feltételező elméletnek. A kényszerítő keretek a liberális világrend napirendalkotói által kerülnek(tek) meghatározásra, és a rend szereplői nem tudják figyelmen kívül hagyni azt. Ebben jelenik meg a nemzetközi kapcsolatok szürrealizmusa:¹⁶ jelenleg létezik egy a „Nyugat” – amelynek az EU vitathatatlanul a része – által létrehozott és működtetett paradigmatis keret. Azonban, hogy ez a keret a liberális elvek szerint továbbra is működni tudjon, a napirendalkotóknak, különösen az EU-nak, a realista értelmezés szerint is értelmezhető klasszikus hatalmi kategóriákban is meg kell erősödni. Ez utóbbi nagyon nehezen képzelhető el egy valódi – és nem csak az elvi beszélgetések szintjén létező stratégiai autonómia nélkül.¹⁷

A világrend az az egyensúlyi keret, amelyben az egyes szereplők külpolitikai érdekei és motivációi kompromisszumokon keresztül újrarendeződnek. Ha az egyensúly megbomlik, vagy a szereplők úgy érzékelik, beindul egy újrahelyezkedés, amelynek a célja, hogy a világrend változása minimum ne negatívan érintse az adott szereplőt.

$$E_1 = \{P_{1-\infty}\} = \sim \{USA; EU; C; RU; GS\}^{18}$$

Azonban bármely lépés, amely az egyensúlyt megváltoztatja, tovább ronthatja a szereplők biztonságérzetét, így gyorsan negatív dinamikát kialakítva, a rendszer alapjai kérdőjeleződnek meg. A világrend legitimitását éppen az adta, hogy az eltérő

11 Ikenberry 2020.

12 Kagan 2022.

13 Lásd pl. az ezzel kapcsolatos érvelést: Pongrácz, Rada 2023 vagy Rada, Varga 2023.

14 Kant 1998.

15 Schoppenhauer 2009.

16 Lásd részletesen Rada 2023; Rada, Stepper 2023.

17 Ezt a gondolkodást tükrözi Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnökének az unió állapotáról szóló beszédéhez készült tanulmány is. A stratégiai autonómia kifejezés jóval többször jelenik meg, mint korábban, és érdekes módon nem védelempolitikai, hanem gazdasági és technológiai kihívásokkal kapcsolatban. Lásd: Európai Bizottság 2023.

18 E: egyensúly/világrend; P: szereplők; P helyettesítve: Egyesült Államok, EU, Kína, Oroszország, „globális dél”, mint India, Indonézia, afrikai országok, Latin-Amerika. Az egyensúly hosszú távon fenntartható, ha $E \geq 1$. Az erősen leegyszerűsített számszerűsítés kedvéért: közvetlen biztonsági fenyegetés -2 az érin-

motivációk, percepciók és érdekek ellenére a rend szereplői mégis betartották annak szabályait, mert hittek abban, hogy az a biztonságuk és jólétük szempontjából a kevésbé rossz, mint a kiszámíthatatlan poszt-liberális világ. Mindez ugyan csak megérzése a nemzetközi szereplőknek, de úgy tűnik, hogy a változás dinamikája megerősödött, és kérdés, hogy az egyensúly fenn tud-e úgy maradni, hogy nagyon jelentős elmozdulások – például egy nyílt konfliktus Kína és az Egyesült Államok között – ne történjenek. Az egyensúly vitathatatlanul megborult 2022-ben, az ukrajnai háború ennek inkább a jele, mint a következménye. A rend mindegyik szereplője negatív várakozásokkal rendelkezik, amelyeket megpróbál kiigazítani. Az amerikai oldalról tett erőfeszítések a rend helyreállítására automatikus negatív válaszokat váltanak ki Kínában, de láthatóan a globális délen is. Ugyanakkor, ha Washington tétlen marad, az szintén növeli a kiszámíthatatlanságot, és ugyanúgy rombolja a rend hitelét. Az egyensúly egyik haszonélvezője éppen az EU volt – lásd békeosztalék –, és az EU érdeke, hogy az egyensúly helyreálljon, ugyanakkor nem árt önálló képességekkel rendelkezni, ha ez mégsem történik meg.

Viszonylag egységes a szakirodalom azzal kapcsolatban,¹⁹ hogy az orosz agresszió olyan geopolitikai szituációt teremtett az EU szempontjából, amelyre a hidegháború – bizonyos szempontból a második világháború – óta nem volt példa Európában. A putyini birodalomépítési törekvések és az Ukrajna kolonizációjára tett kísérlet megköveteli, hogy az EU is képes legyen politikailag egységesen gondolkodni stratégiai kérdésekben, ami gyorsabb döntéshozatalt kíván és bizonyos – a kritikusok szerint nem kívánt – szövetségi, birodalmi jelleg megerősödéséhez vezetne. Azonban egy stratégiaileg autonóm EU sem garancia arra, hogy az EU kimaradjon globális konfliktusokból, még ha a biztonság fokozásának igénye ezt is követelné. A gazdasági összefonódás és a jólét uniós szintjének emelése, de minimum megtartása miatt az EU nem maradna ki például egy amerikai–kínai konfliktusból. Az ukrajnai háború két év után becslések szerint több mint 200 milliárd euróba került az EU-nak, és egy Kína elleni szankciós csomag és annak világgazdasági hatásai ennél nagyságrendekkel súlyosabb következményekkel járna.²⁰

Az EU-val kapcsolatban általánosan igazak azok a megállapítások, amelyek az Egyesült Államokra is vonatkoznak a „liberális világtrend” változásával és annak következményeivel kapcsolatban. Azonban az EU esetében el kell választani, hogy mit gondolnak az európaiak – azaz az európai liberális világszemléletet – a minket körülvevő világról, az értékekről, amit az EU képvisel és a realitásokról, amit egy háború hozott el a kontinensen. Az orosz neokolonialista lépések sora nem 2022-ben kezdődött.

tett szereplő esetében, ha közvetett, akkor -1; hasonlóképpen a gazdaság esetében: -2, -1; és fordítva, minden esetben lehet +2 és +1. (A számok nem egzakt számítás eredményei, hanem a logikai összefüggést tükrözik, ahogy a halmaz műveletek is.) Ha a világtrend esetében $E < 0$, akkor a rend megkérdőjeleződik, és minden szereplő önérdékkövető magatartást tanúsít, hogy csökkentse saját veszteségeit, vagy potenciálisan vélt nyereséget realizáljon. A relatív veszteségek ellenére az elmúlt évtizedekben csak az Egyesült Államok volt hajlandó fenntartani a rendet. Más országok nem hajlandók finanszírozni, ha veszteséget realizálnak, de alternatív rendszer sincs, csak a realista anarchia, ami a fenti logika szerint bizonyára mindenki számára hátrányos lenne.

19 Lásd ennek áttekintését Rada 2023.

20 Sikorski 2023., 75.

Putyin már 2007-ben világossá tette a Müncheni Biztonságpolitikai Fórumon,²¹ hogy ambíciója egyfajta hatékonyabb, modern Szovjetunió visszaépítése; és ezzel kapcsolatos agresszív, területszerző külpolitikának világos lenyomata volt a háború Grúziában 2008-ban, a Krím annektálása 2014-ben, a kelet-ukrajnai területek gyakorlatilag megszállása szintén ebben az évben. Az EU minderre – természetesen párban az Egyesült Államokkal – nem adott egyértelmű „birodalmi” választ, amit egyes elemzések szerint²² Putyin gyengeségnek, vagy a Nyugat szempontjából és a világrend szempontjából tolerálható revízióknak értékelhetett. Az ilyen „félreértések” elkerülése miatt merült fel annak az igénye, hogy az EU világosan megfogalmazza meddig tart „befolyási övezetének” határa, az EU bővítésének „akciórádiusza”, azaz a bővítés felgyorsításának az igénye a Nyugat-Balkánon és Kelet-Európában. Hitelessé az EU stratégiai kérdésekben pedig valószínűleg akkor várhat, ha belül is egységes és képes a bővítés mellett valódi mélyítésre is. Ugyanakkor az Egyesült Államok és a NATO az EU biztonsági garanciája, viszont, ha egy fokozódó amerikai–kínai versengést veszünk figyelembe, akkor előre vetíthető egy erősödő washingtoni nyomás az EU saját védelmi képességéi fejlesztésének irányába, például extrém esetben, arra irányuló – lehet nem ilyen formában kimondott – elvárás, hogy az EU kezelje az európai biztonsági kihívásokat, beleértve Oroszországot és Ukrajna háború utáni újjáépítését is.

Az európai liberális, alapvetően a kooperációra építő logikában nehéz értelmezni egy olyan világ képét, amit a hatalompolitika és az önsegélyen alapuló anarchia irányít. Az orosz agresszió önmagában nem alakítja át a világrendet, de kérdéseket vet fel, például abból a szempontból, hogy egy amerikai–kínai versengésben, konfliktusban milyen pozíciót lenne érdemes elfoglalni. Kína esetleges jövőbeni szankcionálása gazdasági katasztrófához vezetne az EU-ban is, ami miatt létkérdés, hogy ne kezdődjön egyfajta új hidegháború. Szintén el kell fogadni az EU-n belül, hogy Oroszország a háború után is tényező marad, és nem járható út – például az energia kérdése miatt – a teljes izoláció. Az elhúzódó háború és a háború utáni újjáépítés valószínűleg az EU gazdaságát viseli meg jobban,²³ mint az amerikaiat, így a minél hamarabbi lezárása a háborúnak az EU-nak sürgetőbb. Az amerikai biztonsági garanciák ernyője alatt tudott az európai integráció fejlődni, de a módosult világrendben nem biztos, hogy kényelmes egyoldalúan függeni az amerikai garanciáktól, így nem véletlen, hogy az EU jövőjével kapcsolatos víziók tekintetében a stratégiai autonómia lehetősége kiemelt kérdés. Az EU vezetőinek nem könnyű a helyzete, mert összhangba kell hozni a vélt változásokat a világrendben, a közvetlen európai érdekeket, a nem feladható értékeket és azt, hogy az EU állampolgárai korántsem tudnak a végletekig kitartani (például gazdasági nehézségek, energiabizonytalanság, háborús eszkaláció veszélyének mentális terhe).

21 Lásd a teljes beszéd felvételét: <https://www.youtube.com/watch?v=hQ58Yv6kP44>

22 A kutatói körökben befolyásos realista tudós John Mearsheimer már 2018-ban felhívta ennek a veszélyére a figyelmet. Mearsheimer 2018.

23 Az amerikai German Marshall Fund kiemelt feladatának tekinti, és külön programot szentel arra, hogy megvizsgálja az Ukrajnának szánt esetleges Marshall-segélyhez szükséges feltételeket és a segély hatékony felhasználásának lehetőségeit. Az újjáépítés költségeiből pedig az EU-nak jelentős részt kell állnia a tervek szerint. Több információ: <https://www.gmfus.org/marshall-plan-ukraine>

Európai szempontból az ideális világrend az, amelyben a mozgáster úgy növekszik, hogy az Egyesült Államok egyfajta különleges kapcsolatban, közeli szövetséges marad. Ez könnyűnek hangzik, de az EU-ra jellemző gazdasági nyitottság és liberális alaptételnek számító kölcsönös egymásrataltság világában mégis súlyos kérdés, hogy az amerikai szövetség hitelességét hogyan lehet fenntartani akkor, ha az EU-nak nem éri meg feltétel nélkül támogatni az Egyesült Államok geopolitikai törekvéseit – még akkor sem, ha annak részben célja, az EU szempontjából megfelelő „liberális világrend” fenntartása.²⁴ Szintén nehezen feloldható politikai (gazdasági dimenzióban egyértelműbb) dilemma, hogy Kínával meddig és milyen szorosan lehet fenntartani a kapcsolatokat, ha Kína a világrend kihívójaként lép fel. Valamint ide tartozik, de nem dilemma, hogy az EU nem mondhat le Oroszországról, akivel együtt kell működnie a háború befejezése után (biztonság)politikai és gazdasági indokokat is figyelembe véve, például a várhatóan jelentős mértékben EU-s pénzből megvalósuló ukrainai (és oroszországi) újjáépítés során.

Az EU nem véletlenül kezdett egyre komolyabban foglalkozni az önálló védelmi képességek fejlesztésével az előző évtizedben, amire a differenciált integráció intézményesített lehetőségét biztosította a lisszaboni szerződés.²⁵ De a papíron létező uniós védelmi fejlesztés és lehetőség önmagában még nem jelent valódi képességnövekedést. Az EU-s harccsoportok ötlete közel húsz éves, és ugyan 2007-ben készenlétebe is helyezték az első harccsoportot, egyetlen harccsoportot sem vetettek be azóta sem.²⁶ A jogilag szintén a lisszaboni szerződés talaján álló állandó strukturált együttműködést 2017-ben indították be²⁷ az EU érdekelt tagállamai – és annak ellenére, hogy 2022-ben, már a háború tudatában elfogadta a stratégiai iránytűt,²⁸ valamint létrehozta az Európai Békekeretet –, de éppen az orosz agresszió és a tradicionális háború visszatérése Európába mutatja, hogy az EU aligha lenne képes egy revizionista hatalmat elrettenteni az Egyesült Államok támogatása nélkül.²⁹ A védelmi képességekről történő intézményes keretek kialakítása mellett az európai egységnek gyakorlatban is működnie szükséges, ha a hitelesség növelése – ami szükséges feltétel – a cél. A jövő világrendje szempontjából fontos kérdésekben – mint együttműködés Oroszországgal a háború után, Kína – nincsen egységes európai álláspont, és az EU nagyobb tagállamai egyéni külpolitikai érdekeiket követik, ami aláássa az EU külpolitikájának hatékonyságát.³⁰

24 Érdekes gondolatot fogalmazott meg Shivshankar Menon korábbi indiai külügyminiszter, aki szerint a rend fenntartása még az Egyesült Államoknak sem feltétlen érdeke. Menon 2022. Ezt kissé továbbgondolva, az EU az egyetlen status quo hatalom az egyenletben.

25 Koller 2012.

26 További információért lásd: EU Rapid Deployment Capacity. *European Union External Action*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-rapid-deployment-capacity-0_en

27 További információ: Permanent Structured Cooperation (PESCO). <https://www.pesco.europa.eu/about/>

28 Lásd: A *Strategic Compass for Security and Defence*. *European Union External Action*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en

29 Sőt bizonyos szempontból, az amerikai jelenlét is kevés volt Putyin elrettentéséhez.

30 Sikorski 2023, 70.

Az európai stratégiai autonóm gondolkodás szempontjából – még ha a kritikusok szerint nem is maga a dokumentum³¹ – a 2023 júniusában bemutatott első átfogó német nemzetbiztonsági stratégia³² mérőföldkőként értékelhető, mert a scholzi Zeitenwende³³ szellemében integrálja az elméletibb kérdés-specifikus biztonsági kihívásokat³⁴ és a gyakorlati védelempolitikai kérdéseket. Abban a tekintetben, hogy Németország történelmileg ódzkodott politikai víziót megfogalmazni az európai biztonság-gal kapcsolatban, a kiadott dokumentum pontos lenyomata annak a megváltozott politikai gondolkodásnak, ami Európában megfigyelhető. Németország esetében ez a stratégiai gondolkodás és kultúra megteremtésének az igényét jelzi, amely kiegészülve a német haderő fejlesztésével és a védelmi kiadások növekedésével, mindenképpen komoly és figyelemre méltó fejlemény. A nemzetbiztonsági stratégia fontos olvasata, hogy Németország – még ha önállóban és autonóm képességek növelésével is – a jelenlegi „liberális világtrendben” és az által nyújtott intézményes biztonsági keretek (NATO, EU) között és az Egyesült Államokkal szoros szövetségben és partnerként Kínával képzelel el a jövőt, amelyben Németországnak – Európa legnagyobb népességgel és legerősebb gazdasággal rendelkező országaként – kimondott felelőssége van a béke, biztonság és jólét fenntartásában egy szabad, de multipolaritás felé haladó nemzetközi rendszerben.

A német stratégiai gondolkodás és a stratégiai autonómia EU szintű kérdései tekintetében az európai védelempolitika kiemelt szerepet tölt be. Annak a fejlődése pedig szervesen összefüggött az európai integrációval és az EU intézményi fejlődésével.

Az európai védelempolitika fejlődésének főbb állomásai a Lisszaboni Szerződésig

Az európai védelmi identitás gyökerei, melyek a második világháború utáni politikai, gazdasági és ideológiai útkeresés során alakultak, fokozatosan elvezettek egy egységes európai védelmi vízió megfogalmazásához és az intézményesüléséhez is. Az európai integrációnak már a legkorábbi szakaszában jelen volt a biztonságpolitikai feladatokról való gondolkodás, amely organikusan együtt fejlődött a gazdasági együttműködés és a politikai kohézió folyamataival. Heves államközi viták sokasága – amelyek főként a brit és francia érdekelletéből fakadtak –, kíséerte ezt a változást, amely Churchill jól ismert, 1946-ban Zürichben elmondott, „európai egyesült államok” konstrukciójáról szóló beszédétől³⁵ elvezetett a közös kül- és biztonságpolitika (*common foreign and security policy*; CFSP) pillér 1992-es, Maastrichti Szerződéssel

31 Lásd a washingtoni Atlantic Council szakértőinek kritikai elemzéseit: Atlantic Council 2023.

32 Lásd a német biztonsági stratégiát: *In einem vereinten Europa dem Frieden der Welt zu dienen*. <https://www.nationalesicherheitsstrategie.de/Sicherheitsstrategie-DE.pdf>

33 Scholz 2023.

34 A magyar szakirodalomba bevezeti és részletesen foglalkozik a kérdés-specifikus biztonsági komplexumokkal a jelen tanulmány egyik szerzőjének és kollégáinak 2015-ben publikált könyve. Marton, Rada, Balogh 2015.

35 https://www.churchill-in-zurich.ch/site/assets/files/1807/rede_winston_churchill_englisch.pdf (Letöltés ideje: 2024. január 5.)

történő kialakításáig, majd a közös biztonság- és védelempolitika (*common security and defence policy*; CSDP) 2009-es lisszaboni szerződéssel életre hívott markáns változásaihoz.³⁶

A brüsszeli szerződéssel 1949-ben életre hívott NATO, mint az észak-atlanti szövetséges partnerek biztonságát hagyományos katonai eszközökkel garantáló szervezet eszmeisége nyomán 1952-ben megfogalmazódott a Pleven-tervként ismert francia javaslat az Európai Védelmi Közösség létrehozásáról. A Pleven-terv egy nemzetek fölötti biztonságpolitikai együttműködési fórumot és katonai döntéshozatali struktúrát, valamint egyhangú döntéshozattal működő végrehajtási tanácsot irányzott elő, amely a részes tagok kül- és védelempolitikájának összehangolását szorgalmazta, és teret biztosított a német fegyveres erők ellenőrzött és szigorú keretek között tartott felfegyverzésébe, katonai döntéshozatalba történő bevonásába. Ezzel párhuzamosan kezdeményezte a nemzetek feletti intézményrendszerrel működő Európai Politikai Együttműködés életre hívását is. A föderációs tervek végül elbuktak, sem az Európai Politikai Együttműködés, sem az Európai Védelmi Közösség nem jött létre a gyakorlatban.³⁷ Mindazonáltal előremutató törekvések voltak, amelyek nyomán létrejöhett 1954-ben a Nyugat-európai Unió (WEU), mint a NATO „komplementere” és a ma ismert EU CSDP keretrendszer eszmei és gyakorlati előfutára.

A klasszikus kormányközi együttműködéssel operáló WEU a kezdetektől a NATO árnyékában működött, és a védelempolitikai feladatok duplikálásától való aggodalom, intézményi erőtlensége miatti szkepticizmus kísérte munkáját. Mindazonáltal szellemisége és az ún. petersbergi feladatok felvállalása által feladatai „átmentődtek” az Európai Unió formálódó biztonságpolitikájába. A Petersbergi Nyilatkozatot a Nyugat-európai Unió minisztereinek tanácsa írta alá 1992-ben, amely rögzítette, hogy – kiegészítve és támogatva a NATO tevékenységét – elsősorban a humanitárius és evakuációs feladatok, a konfliktusmegelőzés és békefenntartás, a válságkezelési műveletek, békéltetés, leszereléssel összefüggő feladatok, valamint a fegyveres konfliktusok utáni újjáépítési, katonai tanácsadói és (ki)képzési feladatok képezik a WEU gyakorlati tevékenységének fókuszait.³⁸ Ezen feladatok felvállalása egyfajta öndefiníció és a NATO-hoz való viszonyulás rögzítése is volt, amely a mai napig érezteti hatását, ha végigtekintünk az EU egykori és jelenleg is futó polgári misszióinak és katonai műveleteinek jellegén, feladatkörén.

Az Európai Tanács 1999-es Cologne-ban és Helsinkiben tartott csúcserkekezletei tovább vitték a WEU feladatait, és előremozdították az európai védelmi közösség ügyét. Nevesítve lett az Európai Biztonság és Védelempolitika (*European Security and Defence Policy*; ESDP) mint keretrendszer, illetve a Helsinki Headline Goal stratégiai dokumentumában célként rögzítették egy olyan többnemzeti felajánlásra alapuló

36 Az uniós védelempolitika fejlődésével kapcsolatban és a missziós tevékenység tekintetében részletes és kiváló összefoglalót és elemzést kínál a Molnár Anna, Molnár Dóra és Szente-Varga Mónika által szerkesztett *International Security Organizations* vonatkozó néhány fejezete. Molnár, Tánczos 2024, 93–108; Hornyák, Tánczos 2024, 109–128.

37 Gálik 2008. <http://www.grotius.hu/doc/pub/MVYUP/73%20galik%20zoltan.pdf> (Letöltés ideje: 2024. január 5.)

38 <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/petersberg-tasks.html> (Letöltés ideje: 2024. január 5.)

gyorsreagálású erő, képesség kialakítását 2003-ig, amely az Európát övező legalább 4000 km-es körzetben képes intervenciók érdekében fellépni, a petersbergi vállalások alapján. Így hívták életre a ma EU Harccsoportként ismert koncepciót (az első harccsoportok végül csak 2007-re érték el a műveleti készenléteket, a bevetetőséggel kapcsolatos elvárások, például a telepítés időtartama és fizikai hatótávolsága pedig az évek alatt módosultak).

Az európai védelmi identitás erősödését és láthatóságát ugyancsak fokozta a tény, hogy a korábban a NATO főtitkáráként tevékenykedő Javier Solana „többsapkas” funkcióban a CFSP és az ESDP „arca” lett. Egyrészt, a közös kül- és biztonságpolitika, mint önálló EU pillér erősítését szolgálta, hogy Solanát 1999-ben kinevezték a CFSP feladatok viteléért felelős főképviselőnek, illetve egyúttal, ugyanebben az évben a WEU főtitkári pozíciójával is megbízták a tagállamok abból a célból, hogy megtörténjen a WEU feladatok fokozatos áttemelése az ESDP keretrendszerébe. A WEU papíron 2011-ig működött, azonban hamar jelentőségét veszítette a fenti változások tükrében.

A balkáni háborúk, az 1999-es koszovói válság és az újjáépítés éveinek tapasztalatai – amelyek a Magyar Honvédség műveleti szerepvállalásának is ösztönzői voltak – és a WEU feladatok inkorporálása végigkísérte a „Mr. CFSP”-ként hivatkozott Solana munkásságát (2009-ig volt hivatalban). 2000-ben Santa Maria da Feira-n a tagállamok megfogalmazták az EU civil válságkezelés prioritásait, megszületett a Civilian Headline Goal dokumentum, és 2003-ra elkészült az EU első biztonsági stratégiája is (*European Security Strategy*). Ugyancsak ebben az évben indultak el az első EU válságkezelő műveletei is, Macedóniában (Concordia, Proxima) és a Kongói Demokratikus Köztársaságban (Artemis).³⁹

Az EU biztonság- és védelempolitika jellegzetes arculata tehát a 2000-es évek derekára kezdett kialakulni és markánsabbá válni, és a magyar külhoni katonai szerepvállalás is ebben a köztes időben vált láthatóbbá, elsősorban a NATO, majd a 2004-es csatlakozásunkat követően az EU kötelékében is.

Az európai védelem ügyének a leginkább látványos és jogi szempontból is számottevő fejlődési lépését a 2009-es Lisszaboni Szerződés aláírása hozta el. Közismert, hogy ezzel a szerződéssel az Európai Unió önálló, a korábbi három pillért magába foglaló jogi személyiséget kapott. Az európai biztonság- és védelempolitika elnevezést felváltotta a tagállami szolidaritást jobban tükröző közös biztonság- és védelempolitika (CSDP) név, és a több markáns intézményi változás közül is kiemelkedő, hogy megtörtént a kül- és biztonságpolitikai főképviselő (HR/VP), mint a Külügyek Tanácsának állandó vezetője (elnöke) és az Európai Bizottság alelnöke titulusának kialakítása. A pozíciót első ízben a brit Catherine Ashton látta el, aki egyúttal önálló szakmai „stábot” is nyert az Európai Külügyi Szolgálat (EEAS; EKSZ) mint az EU diplomáciai testülete által, amely hivatal a CSDP politikai alakításának, tervezésének és utánkövetésének legfontosabb professzionális testülete.⁴⁰ A tagállamok elkötelezettségét fokozandó, a Lisszaboni Szerződés beemeli a kölcsönös segítségnyújtás/védelem és a szolidaritás klauzuláját az uniós jogba. Utóbbi lehetővé teszi, hogy „ha egy

39 Lindstrom 2013, 14.

tagállamot terrortámadás ér, illetve ha természeti vagy ember okozta katasztrófa áldozatává válik, az Unió és tagállamai a szolidaritás szellemében együttesen lépnek fel”, katonai és politikai eszközrendszerüket felajánlják és összehangolják a válságkezelés érdekében (EUMSZ 222. cikk). A kölcsönös védelmi klauzula (EUSZ 42. cikk [7]) kötelezettségként szabja meg egy esetlegesen megtámadott tagállam megsegítését, a tagállamok segítségnyújtásának kiterjedt formáit, a diplomáciai támogatástól kezdve a technikai segítségnyújtáson a katonai és polgári válságkezelés eszközeig bezárólag. Mindazonáltal a klauzula rögzíti, hogy a kollektív védelem elsődleges szavatolója továbbra is a NATO marad.

Végezetül a Lisszaboni Szerződés keretét adott a tagállamok védelmi képességfejlesztéseinek, beszerzéseinek, katonai műveleti és polgári missziós részvételeik összehangolásának azáltal, hogy életre hívta az Állandó Strukturált Együttműködés (*Permanent Structured Cooperation*; PESCO) keretrendszerét. A PESCO révén a tagállamok önkéntes alapon indíthatnak el közös projekteket, kutatásokat, védelmi célú beszerzéseket, határozhatnak meg közösen elérendő képességfejlesztési célokat, amelyek közös, összehangolt direktívái alapján nemzeti terveket dolgoznak ki. A PESCO a tagállami önkéntességre és a vállalások teljesítésére épít.⁴¹

A Lisszaboni Szerződés utáni időszak – a CSDP műveletek és missziók szerepe és a magyar CSDP szerepvállalás mérföldkövei

Az EU közös biztonság- és védelempolitikai fejlődését, illetve gyakorlati végrehajtását mindvégig áthatotta és napjainkban is meghatározza az átfogó/integrált megközelítés (*comprehensive/integrated approach*) kívánalma,⁴² amely a válságkezelési tevékenységekhez való hozzáállásban is tükröződik: hétköznapi értelemben a tagállamok prevencióss jelleggel megosztják biztonsági elemzéseiket, egy művelet vagy misszió tervezése során közös politikai stratégiai keretdokumentumokat fogadnak el, ebből származtatják le és osztják fel a tagállamok képességei nyomán felvállalható feladatokat, a végrehajtás során pedig speciális képességeik, felszereltségük és természetesen tagállami vállalásaik függvényében látják el a műveleti feladatokat. Tulajdonképpen az EU közös eszközrendszerének és az EU tagállamok saját nemzeti eszközeinek és eljárásainak összehangolt, stratégiai célokból következtetett végrehajtási módszerként összegezhethetjük, mit is takar a hangzatos jelző.

Az első műveletek 2003-as indulása óta az EU három kontinensen összesen 40 műveletet és missziót vitt végbe. Jelenleg 9 katonai művelet és 13 civil misszió fut az EU égisze alatt, amelyekben 4000 fő szolgál.⁴³ A katonai műveletek egy részében az EU erők kiképzési (*training mission* – TM), tanácsadási (*advisory mission* – AM)

40 A főképvisező ezen túlmenően végzi olyan szakmai szervezetek felügyeletét és irányítását is, mint az Európai Védelmi Ügynökség (EDA), az EU Műholdközpont (EU SatCen) és az Európai Unió Biztonságpolitikai Kutatóintézete (EUISS).

41 <https://www.pesco.europa.eu/about/> (Letöltés ideje: 2024. január 5.)

42 https://capacity4dev.europa.eu/groups/public-fragility/info/eus-comprehensive-approach-external-conflict-and-crises_en (Letöltés ideje: 2024. január 5.)

43 https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/EU-mission-and-operation_2023_2_0.pdf (Letöltés ideje: 2024. január 6.)

és katonai és védelmi igazgatási kapacitásépítéssel (*capacity building mission* – CAP) összefüggő feladatokat látnak el, amelyek célja a befogadó nemzet önálló védelmi képességeinek, mechanizmusainak és intézményi hátterének kialakítása, erősítése (EUFOR Althea – Bosznia-Hercegovina; EUMPM Niger; EUNAVFOR MED Irini – haditengerészeti művelet; EUNAVFOR Somalia; EUTM Mali; EUTM Mozambique; EUTM Somalia; EUTM RCA – Közép-afrikai Köztársaság; EUMAM Ukraine). A civil missziók a biztonsági szektor reformjához (SSR) kapcsolódó tanácsadási, kapacitás-építési-erősítési vagy határőrizeti (*border assistance mission* – BAM) és jogállamisági feladatokra (*rule of law mission* – LEX) összpontosítanak (EUAM Iraq; EUAM RCA; EUAM Ukraine; EUBAM Libya; EUBAM Rafah; EUCAP Sahel Mali; EUCAP Somalia; EULEX Kosovo; EUM Armenia; EUMM Georgia; EUPOL COPPS – Palesztina, jogállamisági és rendőri misszió; EU RACC Sahel; EUPM Moldova).⁴⁴ Az EU integrált megközelítés különösen érvényesül a száheli övezetben futó kapacitásépítési feladatokban: a 2013-ban indult EUTM Somalia, a 2014-ben indított EUCAP Sahel Mali és a 2016-ban indult közép-afrikai szerepvállalást a katonai és rendőri, valamint polgári erők összehangolt munkája jellemzi, illetve többdimenziós maga a képességépítési-tanácsadási tevékenység is (v.ö. befogadó nemzet háttérintézményeinek támogatása a katonai, polgári védelmi, oktatási, államigazgatási szektor különböző szintjein).

A fenti felsorolásból is érzékelhető, hogy az EU válságkezelés szellemiségét és gyakorlati megvalósulását, a feladatok spektrumát egyfajta „fejlesztéssel a biztonságért” megközelítés jellemzi, az ún. security-development nexus jellemzi, amely adott esetben a művelési területen tevékenykedő más nemzetközi/regionális szervezetekkel való összehangolt munkát is megköveteli. Különösen igaz ez az ENSZ-el vagy az Afrikai Unióval való, mind a magas szintű politikai, mind a helyszíni gyakorlati együttműködésre. Az EU válságkezelés alapját, jogi legitimációját, így a missziók mandátumát eleve sok esetben az ENSZ BT döntése teszi lehetővé, de ezen túlmenően az egyes regionális szervezetekkel a kölcsönös művelési támogatás (például EUTM Mali és MINUSMA együttműködése) is megvalósulhat a szakfeladatokban.⁴⁵ Az EU támogató fellépése, a művelési, pénzügyi, fejlesztési támogatás – példának okáért az AMISOM-nak nyújtott támogatás az Atalanta keretében, vagy az AU támogatására életre hívott African Peace Facility pénzügyi eszközrendszer – kiegészíti a katonai/polgári válságkezelés hagyományos formáit és a rendszeres politikai dialógusokat.

A NATO-val való művelési együttműködés közismert példája a bosznia-hercegovinai szerepvállalás. Az EUFOR Althea – amelyben a legtöbb, 400 magyar katona szolgál az idei váltással, és jelenleg magyar művelési parancsnoka van – a Berlin Plus megállapodás nyomán működik.⁴⁶ A 2002-ben aláírt megállapodás lehetővé teszi a NATO tervezési és hírszerzési kapacitásának, eszközeinek alkalmazását EU művelésben, illetve speciális szerepet biztosít a NATO európai erőinek főparancsnok-helyettese (*Deputy Supreme Allied Commander Europe* – DSACEUR) részére. A 2003-as

44 https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en (Letöltés ideje: 2024. január 6.)

45 Boguslawska 2013, 91–92.

46 <https://honvedelem.hu/hirek/tortnelmi-pillanat-a-misszios-szerepvallalalasukban.html> (Letöltés ideje: 2024. január 6.)

Concordia volt az első gyakorlati példája a Berlin Plus együttműködésnek, majd a NATO 2004-ben, az IFOR/SFOR kilenc évi működése után feladatkörét átadta az újonnan induló EUFOR Altheának. Az EUFOR Althea indulásakor új, párhuzamos elemek jöttek létre a NATO parancsnokságokon: az Althea katonai végrehajtását maga a DSACEUR felügyeli, az EU Műveleti Parancsnoksága (*Operational Headquarters* – OHQ) pedig támogatja ezt a munkát.⁴⁷ A magyar műveleti parancsnok, dr. Sticz László vezérőrnagy megbízása magában foglalja a magas szintű és állandó koordinációt az EU és NATO katonai sejtek között.

A Magyar Honvédség kezdeti és jelenlegi EU műveleti szerepvállalása is szorosan összefonódik a balkáni tapasztalatokkal. A Magyar Honvédség jelenlegi EUFOR váltása során új feladatkörökkel bővült a kontingens munkája: a parancsnoki év során magyar katonák biztosítják a légi kutató-mentő, illetve a légi kiürítési képességeket egy helikopteres alegységgel. Ezen túlmenően tűzszerész, katona-egészségügyi és logisztikai területen történik feladat- és létszámbővülés.⁴⁸

Az arab tavasz, a 2015-ös migrációs válság ugyancsak kihatással voltak a Magyar Honvédség EU kötelékben történő alkalmazásának irányaira, a politikai döntéshozatalra. Az MH műveleti ambíciója – 1000 katona egyidejű külhoni szolgálata – nyomán jelenleg közel 800 katonánk szolgál 3 földrész 14 országában, 9 különböző misszióban. A teljes külhoni műveleti erő 22%-a szolgált EU kötelékben 2023 nyarán.⁴⁹ Az EUTM Somalia misszióban indulása óta egészen 2019 februárjáig szolgáltak magyar katonák (átlagosan 4 fő),⁵⁰ kivonásukat követően pedig az EUTM Maliban növekedett fokozatosan a magyar kontingens létszáma,⁵¹ 7-ről 21 főre. (Ezen kívül Magyarország 2022-ben csatlakozott a Takuba harci kötelékhez is Maliban, amely francia vezetésű művelet.) Az EUMM Georgia misszióban és az EUNAVFOR Irini kötelékében szintén kisebb létszámmal vannak jelen magyar katonák. (A sajtóban napjainkban sokat hivatkozott és nem kritikamentes visszhangot kapó csádi szerepvállalás egyéni felkérésre indult, és nem EU kötelékben; az első kontingens 2024 folyamán települhet.)

Jelen tanulmány keretei között nincs módunk az EU civil válságkezelési képességeinek és az abban történő magyar szerepvállalásnak bemutatására – jóllehet a Civilian Headline Goal dokumentum, a civil képességfejlesztési célok megfogalmazása szorosan követte a Helsinki Headline Goal publikálását, és az uniós polgári válságkezelés a koszovói 1999-es válság után gyorsan intézményesült, 2003-ban már indult is EUPM misszió. Napjainkban az EKSZ Polgári Tervezési és Végrehajtási Szolgálata (*Civilian Planning and Conduct Capability*; CPCC) felelős a polgári missziók koordinálásáért. Jelenleg zajlik a Civilian Headline Goal felülvizsgálata, az új keretstratégia kiadása 2024-ben várható. Szintén hangsúlyozandó, hogy a közép-európai

47 Ujházy 2014, 67.

48 <https://honvedelem.hu/hirek/tortenelmi-pillanat-a-misszios-szerepvallalasukban.html> (Letöltés ideje: 2024. január 6.)

49 https://www.parlament.hu/documents/10181/64399656/Infotablo_2023_20_vedelempolitika_2023.pdf/968289f8-250b-a9bb-ce15-feef2c7e1910?t=1685608553175 (Letöltés ideje: 2024. január 6.)

50 Nagy S. 2020, 55.

51 Szász 2019, 66.

államok 2004-es csatlakozása igen komoly hatást gyakorolt az uniós civil válságkezelés jellegére, mivel ezzel a lépéssel közvetlenül az EU szomszédságába kerültek a szervezett bűnözéssel, instabilitással, korrupcióval mélyen érintett kelet-európai régiók országai (Bosznia-Hercegovina, Ukrajna, Törökország, Fehéroroszország és Oroszország), és direkt biztonsági hatásai ezáltal jobban érvényesülnek Európában. Ez természetesen kihatott az EU civil válságkezelés követelményeire, feladataira is, ahogyan az látszott a 2014-es euromajdani és a 2015-ös tömeges migrációs események kapcsán. Németh Csaba értékelése szerint a „kelet- és közép-európai tagállamok jelentősége tehát az uniós polgári válságkezelés területén jelentősnek mondható, azonban ezt a potenciált ezen országok ez idáig közel sem használták ki. A polgári válságkezelés jövője szempontjából döntő lehet ezért az a körülmény, hogy a 2004. május 1-jét követően csatlakozott tagállamok mennyiben fognak részt venni az EU polgári válságkezelési tevékenységében.”⁵²

A legújabb kor kihívásai a CSDP aktuális fejlődése szempontjából és a magyar EU-elnökség védelempolitikai célkitűzései az elnökségi program alapján

A július 1-jén induló magyar elnökségre sokan sokféle várakozással tekintenek, vagy éppen előítélettel viszonyulnak hozzá. Tagadhatatlan, hogy a 2011-es EU elnökségünkhöz képest feszült politikai környezetben kerül sor a feladatra, mindenesetre a rotációs szerep lehetőséget ad arra, hogy az uniós szakpolitikák vonatkozásában pragmatikus hozzáállással („becsületes közvetítő”/honest broker) javuljon Magyarország megítélése az EU-ban. Az újonnan létrehozott Európai Unió Ügyek Minisztériuma által koordinált munkacsoportok előtt azonban nem áll könnyű feladat, ugyanis az Európai Parlamenti választások után, a következő hétéves pénzügyi keret tárgyalására vonatkozó felkészülés közben veszi át Magyarország a stafétát a belga partnerektől. Időben némileg rövidebb és koncentráltabb is lesz a magyar elnökség (az érdemi rész 4,5 hónap), ez ugyancsak kihívásokat okozhat.⁵³ A nyugat-balkáni bővítés szándéka kiemelt témakör lesz ismét, ám az orosz–ukrán háború árnyékában aligha várható a Bosznia-Hercegovina, Ukrajna és Moldova tagfelvételével kapcsolatos patthelyzet javulása.

Az elnökségi trió – a már említett holisztikus, integrált biztonságfelfogás nyomán – a legújabb kor kihívásaira is reflektál elnökségi programjában, a hibrid technológiák, a mesterséges intelligencia térnyerése és a fenntartható gazdálkodással kapcsolatos feladatok nevesítve vannak. Például a trió a „jövő európai modellje” révén fokozni kívánja az egyenlő versenyfeltételek kialakítását, az EU nyitott stratégiai autonómia előmozdítását, de olyan célkitűzések is megfogalmazódnak, mint a gazdasági reziliencia, körforgásos gazdaság, zöld és digitális átállás, kkv-k szerepének erősítése, költségvetési fenntarthatóság, fogyasztók jogainak védelme, e-kereskedelem jogi

52 Németh 2017, 13. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/17169/nemeth-csaba-tezis-hun-2017.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (Letöltés ideje: 2024. január 6.)

53 *Hungary's EU Presidency: What can conceivably be achieved?* Elérhető: <https://balkaninsight.com/2023/08/08/hungarys-eu-presidency-what-can-conceivably-be-achieved/> (Letöltés ideje: 2024. január 3.)

keretrendszerének segítése, úrszabályozás, vagy a Digitális évtized 2030 keretében az 5G és 6G kiépítését szolgáló intézkedések foganatosítása. A kiberbiztonsági stratégia végrehajtása, a klímasemleges, zöld, méltányos szociális Európa megteremtése a polgárok és szabadságok védelme konnotációjában bukkan fel az elnökség programjában.⁵⁴

A program európai érdekek és értékek előmozdítása a világban c. fejezete (V.) szót ejt Ukrajna támogatásáról, az EU bővítés és az Európai Politikai Közösség, mint globális szerep következetes előmozdításáról, különösen az energiabiztonság és a bárminemű válsághelyzetre való rugalmas ellenálló és reagáló képesség, reziliencia vonatkozásában és az ún. Global Gateway stratégia kilenc stratégiai irányvonalá mentén.⁵⁵ Szót ejt az EU globális partnerek szerepéről is ebben a kontextusban.

A biztonság- és védelempolitika területén az elnökségi trió egyrészt az EU–ENSZ stratégiai partnerség prioritásainak meghatározását tűzte ki célul (v.ö. security-development nexus eddigi tapasztalatainak áttekintése), másrészt az EU és NATO között 2023 januárjában aláírt harmadik együttműködési nyilatkozat következetes végrehajtása mellett foglal állást. Eleve cél a poszt-Covid időszak és az ukrajnai események relációjában is, a következő stratégiai időszak, a 2024–2029 közötti cselekvési irányok előkészítése, érdemi javaslatok megfogalmazása a CSDP fejlődése szempontjából. Nem kisebb ívű szakpolitikai feladatok várnak a trióra, mint a PESCO stratégiai felülvizsgálata és az Európai Védelmi Alap (*European Defence Fund*) félidős felülvizsgálata, amelyek során borítékolhatók az éles tagállami viták. Ugyancsak átnyúlhat az elnökség időszakára az Európai Békekeret (*European Peace Facility*; EPF) létrehozásáról szóló tanácsi határozat felülvizsgálata.⁵⁶ Az EU védelmi képességfejlesztése vonatkozásában kiemelik a képességbeli hiányok (jobb) felismerését és megszüntetését, az EU védelmi technológiai és ipari bázis megerősítését. A közös védelmi célú beszerzések szabályainak meghatározása által az EU katonai képességének növelését irányozzák elő, amely már aktívan épít a kiberdiplomácia és a hibrid eszköztárak alkalmazására.

A magyar elnökség hivatalos programja, illetve az ahhoz és a kormány külpolitikai feladatszabásaihoz igazodó magyar védelempolitikai célkitűzésekről szóló (nyilvános) dokumentum a tanulmány írásakor még nem került bemutatásra, ezért az EU CSDP elmúlt néhány évben közzétett stratégiai keretdokumentumai (így az „A Strategic Compass for Security and Defence” dokumentum) vagy a 2021-es Nemzeti Katonai Stratégia adhatnak fogódzkodót a nagyjából iránnyok feltérképezéséhez, amelyek véleményünk szerint jellemezhetik a 2024-es EU elnökség védelempolitikai céljait.

54 Elnökségi trió programja:

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10597-2023-INIT/hu/pdf>
(Letöltés ideje: 2024. január 3.)

55 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_en (Letöltés ideje: 2024. január 3.)

56 Az EPF költségvetésen kívüli keret, eszközrendszer, amely 2021 márciusában lett létrehozva. A 2021–2027 közötti pénzügyi ciklusra 12 milliárd EUR keretet különítettek el a katonai és egyéb segítségnyújtási feladatok finanszírozására. Az EPF felváltotta a CSDP műveletek és missziók finanszírozását biztosító Athena mechanizmust és az African Peace Facility alapot, hogy a CSDP finanszírozása érdekében egységesebb, rugalmasabb és pénzügyileg hatékonyabb allokációt biztosítson.

Az EU CSDP megerősítését a 2030-ig terjedő időszakig irányozza elő jelenleg az EKSZ, és a *Strategic Compass* ezen időtávlaton belül négy fő területre összpontosít (*act, invest, partner, secure*). Ahogy Joseph Borell külügyi és biztonságpolitikai főképviselő fogalmazott a stratégiai vízió 2022-es elfogadásakor, az Európai Uniónak meg kell tanulnia az erő nyelvének használatát,⁵⁷ a képességfejlesztés fizikai dimenzióiban és gyakorlati megvalósulásában pedig óriási ugrásra (quantum leap) van szükség.⁵⁸ Vélelmezhető, hogy általános célja lehet a magyar elnökségnek a stratégia végrehajtásának és az EKSZ ebbéli munkájának támogatása minden lehetséges eszközzel, az egy-egy európai védelmi együttműködés erősítése mint központi policy.

Visszatérő gondolat az EU *Rapid Deployment Capacity* (RDC) kialakítása (*act*): célja egy 5000 fős gyorsreagáló kötelék kialakítása 2025-ig, illetve azon képesség kialakítása, hogy az EU 30 napon belül elindítson egy teljeskörűen felszerelt, 200 fős CSDP missziót. Az EPF mint rugalmas pénzügyi keret tökéletesítésével arra is törekednek, hogy a Száhel-övezetben, a Hormuzi-szorosnál és az Afrika Szarván folyó műveletek jobban összehangoltak és egymást még inkább erősítő hatásúak legyenek, és az RDC-hez kapcsolódó hatékonyabb művelési tervezés is segítse az eddiginél gyorsabb telepíthetőséget.⁵⁹ Nehéz nem észrevenni, hogy a magyar kül- és védelempolitika aktív elköteleződése a Száhel-övezetben történő válságkezelés, a problémák helyi szintű kezelése szükségességének markánsan hangsúlyozott álláspontja leköveti az EKSZ stratégiai irányait. Így a magyar elnökség várhatóan koordinálja majd az RDC feltöltöttségével kapcsolatos tagállami egyeztetéseket, és a Száhel-övezeti szerepvállalások prioritizálása – a nyugat-balkáni részvétel mellett – és a hozzá kapcsolódó finanszírozási keretek hatékonyságnövelése szintén megkerülhetetlen témák lesznek.

A *Strategic Compass* kiemeli, hogy a hírszerzési képességek, elemzési kapacitások (*Single Intelligence Analysis Capacity*) bővítése során (*secure*) a kiber- és az űrteret is magában foglaló munka szükséges, ezért elengedhetetlen a stratégiai kultúra meghonosítása, erősítése ezen két szektorban is (EU Hybrid Toolbox révén a tagállamok katonai és civil kibervédelmi képességeinek összehangolása, új *Cyber Resilience Act* elfogadása). A folyamatban kiemelt szerepet szán az EU Műholdközpontjának, de távlati célként megfogalmazódik az *European Infrastructure of Security Operations Centres* kialakítása is, amelyek hangsúlyosan felelnének a CSDP missziók kiberképességeinek erősítéséért is.

A védelmi képességek erősítése és a tagállami védelmi kiadások emelésének ösztönzése (*invest*) egyrészt a védelmi technológiai képességek továbbfejlesztése, a stratégiai képességbeli különbségek (*gap*) befedését takarja, valamint a technológiai és ipari függőségek mérséklése is prioritás, egyre fontosabb lesz az Európai Védelmi Technológiai és Ipari Bázis (*European Defence Technological and Industrial Base – EDTIB*) által végzett munka.

57 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/> (Letöltés ideje: 2024. január 3.)

58 *Strategic Compass* előszava HR/VP részéről.

59 *EU Rapid Deployment Capacity*: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/2023-10-EU-Rapid-Deployment-Capacity_EN.pdf (Letöltés ideje: 2024. január 3.)

A védelmi képességek szinergiájának előmozdítása, a védelmi ipari együttműködések támogatása ugyancsak témaköre lehet a magyar EU elnökségnek, ez a PESCO felülvizsgálat kapcsán eleve feltételezhető, ráadásul a magyar védelmi ipari beruházások látványos előtérbe kerülése is önmagában feltételezi, hogy a kérdéskör hivatkozási pont lehet az elnökség cselekvési tervében.

A partnerségek (*partner*) vonatkozásában a regionális partnerek fontossága mellett a bilaterális partnerekkel történő együttműködést is szem előtt kell tartani, különösen a hasonló gondolkodású (*like-minded*) országok, mint az USA, Kanada, Norvégia, Egyesült Királyság vagy Japán. A CSDP műveletek és missziók során az EKSZ jobban ösztönözni kívánja a nyugat-balkáni, afrikai, ázsiai és latin-amerikai partnerek célzott bekapcsolódását (*tailored partnership*) a térségeik biztonságát elősegítő válságkezelési feladatokba. Kína szempontjából a stratégiai dokumentumok meghaladják a gazdasági versenytársként való definiálást, és elismerik, hogy számos globális kihívásra csak Kína bevonásával tud az EU is választ keresni, különösen igaz ez a klímaváltozás és a fenntartható fejlődés témáiban.

A klímaváltozás és a CSDP „zöld” faktorai is jóval hangsúlyosabban vannak már jelen az EU kommunikációjában a megelőző évtizedhez képest. A CSDP műveletek és missziók energiahatékonyságának elősegítése, az EU műveleti erők minél kisebb ökológiai lábnyoma és a zöld technológiák, fenntartható digitalizációs megoldások egyre inkább előtérbe fognak kerülni a válságkezelési tervezés és végrehajtás során, így ezen tématerület további vizsgálata érdemes lehet akár a Magyar Honvédség 2030-ig történő missziós felkészítése szempontjából is.

Összességében az EU továbbra is komplex válságokra és emiatt összetett válaszadási képességek kialakítására összpontosít, a legnagyobb változást leginkább a hangsúlyváltozás jelenti a hagyományos fizikai téren (szárazföldi, haditengerészeti, légi) túli, kiterjesztettebb reagálási tér és annak kifinomultabb eszközei, szaktudása megteremtésével. Az EU CSDP következetes vitele és állandó felülvizsgálata a HR/VP, a különböző CSDP hivatalok és ügynökségek és az EU védelmi miniszterek összehangolt munkája mellett nyer értelmet.⁶⁰

Hogy a magyar soros elnökség mennyire tud érdemi napirendalkotó lenni a CSDP műveletek és missziók vonatkozásában, még kérdéses, de semmiképpen nem érdemes alábecsülni lehetőségeinket. Az EUFOR Althea mandátumának többszöri, sikeres megújítása a következetes magyar lobbis, a védelempolitikai és katonai támogatás, valamint és egyes tagállami partnereink támogatása nélkül aligha lenne elképzelhető, ahogyan az EUNAVFOR Med Irini 2025-ig meghosszabbított mandátumára és módosult feladatrendszerére is kihatással volt a magyar álláspont és annak összehangolása az olasz és osztrák féllel.⁶¹ Mindenesetre az várható, hogy az EKSZ

60 *EU Rapid Deployment Capacity*:

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/2023-10-EU-Rapid-Deployment-Capacity_EN.pdf p. 46. (Letöltés ideje: 2024. január 3.)

61 Az EUNAVFOR Med Irini haditengerészeti művelet elődjét, a Sophia műveletet 2019-ben amiatt függesztették fel, mert mandátuma, amely magában foglalta a tengeren bajba jutottak kimentésének kötelezettségét, húzó (*pull*) hatással bírt az olasz partokra érkező illegális bevándorlók tömegeire. Az Irini az olasz–magyar–osztrák lobbis eredményeként célzottan nem foglalkozik tengeri evakuációval (arra csak a nemzetközi jog kötelezi általánosságban), hanem feladata megmaradt az embercsempész-hálózatok elleni fellépés, haditengerészeti eszközök alkalmazásával. Tóth K. 2022, 61.

stratégiai célkitűzéseinek aktív támogatása elsősorban a képességfejlesztések és a védelmi ipar szinergiája, valamint a Száhel-övezeti szerepvállaláshoz kapcsolódó szerteágazó feladatok vonatkozásában rajzolódik majd ki, bárminemű elnökségi védelempolitikai keretrendszerben ezek a témák megkerülhetetlenek.

Konklúzió

Tulajdonképpen a tanulmány által felvetett dilemmák és bemutatott folyamatok fényében a továbbra is nyitott kérdés, hogy lehetséges-e egyszerre erősebb, nagyobb és hatékonyabb EU? Mindez mit jelent Magyarország és a magyar védelempolitika számára? A magyar CSDP hozzájárulás milyen mértékben járul hozzá az EU stratégiai autonómiájának erősödéséhez?

A szomszédunkban zajló háború kihívásokat gördít a CSDP eddig látott fejlődése elé, kihathat a források felhasználásának irányára, ütemezésére, a védelmi ipari együttműködések jellegére, befolyásolja a tagállamok eddig tanúsított proaktív vagy épp' vonakodó műveleti szerepvállalását. Magyarország számára a roppant feszült politikai helyzetben a távoli régiókban történő katonai vagy polgári válságkezelői szerepvállalás erősödése, a kiemelkedő nyugat-balkáni missziós jelenlét fenntartása, tehát a CSDP fejlődésének ilyen irányú, műveleti fókuszú támogatása mindenképpen kívánatos marad; ezen az irányon biztosan nem lesz változás 2024-et meghaladóan sem. Ugyanakkor a 2030-ig terjedő időszakra előretekintve, időszerű lenne megfogalmazni, hogyan látjuk hazánk és benne a magyar válságkezelés szerepét egy posztkonfliktus időszakában. Akár egy elhúzódó konfliktusra, akár az azt követő konszolidációra adandó válaszokat is legalább nagyvonalakban érdemes lenne láttatni.

Az EU eredendően nem realista képződmény, így egy reálpolitikai és minden szempontból realista elemzésért kiáltó hatalmpolitikai és kemény biztonsági elemek által dominált konfliktusra nagyon nehéz reagálni a létező reflexek alapján. Még, ha az ukrajnai háború tétjével kapcsolatban nagyjából egyet is értenek az EU tagállamai, és konszenzus van abban a tekintetben, hogy Oroszország agresszor, valamint a szankciókat is minden ország megszavazta; azonban a liberális és megszokott ideológiai szempontok keretei között nem megszokottak a realista és pragmatikus hangok, amelyek Brüsszelből gyakran és azonnal kiemelt kritikával illetnek. Ennek ellenére el kell ismerni, hogy a létező világnézetünk és a liberális keretek között gyakorlatilag kizártuk, hogy Európában nagyhatalmi, hagyományos – a hibridre és a polgárháborúra volt példa – háborúk törjenek ki a Szovjetunió bukását követő „szép új világban”.

Az egyensúlyát visszanyert, de kicsit mindenképpen módosuló világrendben a scholzi korszakváltás az orosz kapcsolatok esetében megtörtént, az európai közvélemény⁶² többsége Oroszországot vagy ellenségnek, vagy fenyegetésnek látja. Az EU–orosz kapcsolatok normalizálódhatnak, de nem fognak onnan folytatódni, ahol 2022, vagy még inkább 2014 előtt álltak. Egyes országok, mint Németország

62 Minden országban, Magyarországon is.

vagy Lengyelország még olyan területeken, mint az oktatás és a kutatás is teljesen leállították önkéntesen az együttműködést. A háború befejezése után pedig realista szemszögből logikus, liberális gazdasági összefonódások tekintetében indokolt, és a közvélemény szerint is szükséges az orosz kapcsolatok normalizálása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A magyar EU-elnökség prioritásai.
<https://2010-2014.kormany.hu/download/a/d1/10000/A%20magyar%20EU-eln%C3%B6ks%C3%A9g%20priorit%C3%A1sai.pdf>
- A *Strategic Compass for Security and Defence. European Union External Action.*
https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en
- A Tanács programja (10597/2023).
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10597-2023-INIT/hu/pdf>
- Atlantic Council* 2023. The hits and misses in Germany's new national security strategy.
Atlantic Council, 2023. júne 14.
<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/experts-react/the-hits-and-misses-in-germanys-new-national-security-strategy/>
- Boguslawska, Helena 2013. Co-operation with Third States and International Organisations.
 In: Jochen Rehr, Hans-Bernhard Weissert (eds.): *Handbook on CSDP – The Common Security and Defence Policy of the European Union*. Federal Ministry of Defence of the Republic of Austria
 ISBN 987-3-902275-34-9
- Bundesrepublik Deutschland 2023. *In einem vereinten Europa dem Frieden der Welt zu dienen.*
<https://www.nationalesicherheitsstrategie.de/Sicherheitsstrategie-DE.pdf>
- Capacity4dev* https://capacity4dev.europa.eu/groups/public-fragility/info/eus-comprehensive-approach-external-conflict-and-crises_en
- Elnökségi trió programja. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10597-2023-INIT/hu/pdf>
- EU CSDP missions and operations.* https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en
- EU Rapid Deployment Capacity. European Union External Action.*
https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-rapid-deployment-capacity-0_en
- Európai Bizottság 2023. *State of the Union.*
https://state-of-the-union.ec.europa.eu/document/download/2eb4f0c4-58f5-49c9-b0ae-be9ecffe2b19_hu?filename=2023%20SOTEU%20Achievements%20and%20Timeline_HU_0.pdf
- Fukuyama, Francis, 1993. *The End of History and the Last Man*. London: Harper Perennial.
- Gálik, Zoltán 2008. A közös európai kül- és biztonságpolitika történelmi tapasztalatai és a Lisszaboni Szerződés. <http://www.grotius.hu/doc/pub/MVYUP/73%20galik%20zoltan.pdf>
- Global Gateway.*
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_en
- Hornják Veronika, Tanczos Mariann 2024. EU Missions and Operations.
 In: Molnár Anna, Molnár Dóra, Sente-Varga Mónika (szerk.): *International Security Organizations*. 109–128. Budapest: Ludovika Kiadó.
- Hungary's EU Presidency: What can conceivably be achieved?*
<https://balkaninsight.com/2023/08/08/hungarys-eu-presidency-what-can-conceivably-be-achieved/>
- Huntington, Samuel P. 2015. *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Ikenberry, John G. 2020. *A World Safe for Democracy*. New Haven: Yale University Press.
<https://doi.org/10.12987/9780300256093>
- Kagan, Robert 2022. *A dzsungel visszavág*, Budapest: AJTK.
- Kant, Immanuel 1998. *Zum Ewigen Frieden*. Berlin: Phillip Reclam.
- Koller Boglárka 2021. A differenciált integráció gyakorlati és elméleti vonatkozásai.
Politikatudományi Szemle, 21 (1): 32–57.

- Lindstrom, Gustav 2013. *European Integration: Post World War II to CSDP*.
In: Jochen Rehl, Hans-Bernhard Weissert (eds.): *Handbook on CSDP – The Common Security and Defence Policy of the European Union*. Federal Ministry of Defence of the Republic of Austria. ISBN 987-3-902275-34-9.
- Mearsheimer, John J. 2018. *The Great Delusion*. New Haven: Yale University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv5cgb1w>
- Menon, Shivshankar 2022. Nobody Wants the Current World Order.
Foreign Affairs. <https://www.foreignaffairs.com/world/nobody-wants-current-world-order>
- Molnár Anna, Táncoz Mariann 2024. The European Union – Security Community.
In: Molnár Anna, Molnár Dóra, Szenté-Varga Mónika (szerk.):
International Security Organizations. 93–108. Budapest: Ludovika Kiadó.
- Nagy Sándor 2020. Az Európai Unió Szomáliai Kiképző Missziója 2010–2019 között.
Nemzet és Biztonság, 2020/3. 54–71.
<https://doi.org/10.32576/nb.2020.3.5>
- Németh Csaba: Egy európai vívmányról: Az Európai Unió polgári válságkezelési tevékenysége, különös tekintettel Koszovóra. PTE ÁJK Doktori Iskola, tézis.
- PESCO official website. <https://www.pesco.europa.eu/about/>
- Pongrácz Alex, Rada Péter 2023. Az államépítés relevanciája a 21. század harmadik évtizedében.
Külgügyi Szemle, 22 (2): 78–94. https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2023.2.4
- Rada Péter 2023. Ukrajna és a világrend. *MKI Elemzés, KE-2023/24*.
https://kki.hu/wp-content/uploads/2019/05/KE_2023_24_UA_Ukrajna_es_vilagrend_Rada.pdf
<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.24>
- Rada Péter, Stepper Péter 2023. A liberális rend szürRealizmusa: amerikai belpolitikai trendek, választások és külpolitikái várakozások. *KKI Elemzések KE-2023/3*. 1–9.
https://kki.hu/wp-content/uploads/2019/05/KE_2023_03_US_A_liberalis_rend_RBSP.pdf
<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.03>
- Rada Péter, Varga Ádám Máté 2023. Liberális világrend vagy új hidegháború? Az amerikai–kínai kapcsolatok alakulása. *Külgügyi Szemle*, 22 (3): 3–23.
https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2023.3.01
- Rockoff, H. 1998. The Peace Dividend in Historical Perspective. *The American Economic Review*, 88 (2): 46–50.
<http://www.jstor.org/stable/116890>
- Scholz, Olaf 2023. The Global Zeitenwende. *Foreign Affairs*, 102 (1): 22–38.
- Schoppenhauer Arthur 2009. *Die Welt als Wille und Vorstellung*. München: Anakonda Verlag.
- Sikorski Radek 2023. Europe’s Real Test Is Yet to Come. *Foreign Affairs*, 102 (4): 66–77.
- Szász Márton 2019. A Magyar Honvédség részvétele az Európai Unió által vezetett kiképzőmisszióban Maliban. *Honvédségi Szemle*, 147 (6): 53–71.
<https://doi.org/10.35926/HSZ.2019.6.5>
- Történelmi pillanat a missziós szerepállásunkban*.
<https://honvedelem.hu/hirek/tortenelmi-pillanat-a-misszi-os-szerepvallalasunkban.html>
- Tóth Klaudia 2022. Líbia és az EUNAVFOR Med Irini – művelet a békéért. *Felderítő Szemle*, 21 (1): 52–66.
- Ujházy László 2014. Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki sruktúrája. *Hadtudomány*, 24 (1–2): 65–72.
- Waltz Kenneth 2010. *Theory of International Politics*. Long Grove, IL: Waveland Press
- Zakaria Fareed 2011. *The Post-American World*, New York: The New York Times.